

فصلنامه مطالعات سیاسی
سال سیزدهم، شماره ۵۲، تابستان ۱۴۰۰
صفحات: ۷۹-۵۳
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱/۱۱؛ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۳/۲۷
مقاله: پژوهشی

نقش شبکه های اجتماعی در مبارزه با فساد اداری مالی؛ بررسی دیدگاه دانشجویان دانشگاه علوم و تحقیقات تهران

سعید بشیری* / مهدی ساعی**

چکیده

یکی از شاخص‌های مهم در حکمرانی خوب، کنترل فساد به معنای جلوگیری از سوءاستفاده از اختیارات و وظایف رسمی برای رسیدن به نفع شخصی می‌باشد. این پژوهش با هدف بررسی نقش شبکه‌های اجتماعی بر مبارزه با فساد اداری مالی به عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم در رویکرد حکمرانی خوب انجام شده است. روش این پژوهش توصیفی و پیمایشی بوده که در بخش نخست از منابع اسنادی و کتابخانه‌ای و در بخش پیمایش از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری مورد استفاده این پژوهش تعداد ۳۸۹ نفر از دانشجویان دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران و از نمونه‌گیری تصادفی ساده و تعداد ۱۷ سؤال بسته در قالب طیف لیکرت و از نرم‌افزار SPSS21 برای تجزیه و تحلیل داده استفاده شده است. مهم‌ترین یافته‌های این پژوهش حاکی از این نکته است که شبکه‌های اجتماعی از طریق تأثیر بر افکار عمومی، برجسته‌سازی و افشاگری فساد، تقویت فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد و تقویت شفافیت و پاسخگویی موجب پیشگیری و مبارزه با فساد اداری مالی می‌شود. نتایج و یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد شبکه‌های اجتماعی نقش سازنده و مؤثری در پیشگیری و مبارزه با فساد اداری مالی ایفا می‌کند.

کلیدواژه‌ها: شبکه‌های اجتماعی؛ فساد؛ برجسته‌سازی؛ افشاگری؛ سازمان‌های مردم‌نهاد؛ افکار عمومی.

* دکتری علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسؤول).

bashiri_2@yahoo.com

mahdisaei@gmail.com

** کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی، تهران، ایران.

۱. بیان مسأله

انقلاب اطلاعات و گسترش روزافزون تکنولوژی‌های اطلاعاتی و ارتباطاتی نظیر شبکه‌های ماهواره‌های و اینترنتی تأثیرات بسیاری بر شئون اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی جوامع جدید گذاشته است به نحوی که بسیاری از اندیشمندان توجه با این ابزارهای جدید را به عنوان محور نظریه‌ها و دیدگاه‌های خود قرار داده‌اند. ظهور اینترنت به‌عنوان یک ابزار جدید، سریع و ارزان، عرصه‌های مختلف زندگی بشر را دچار دگرگونی اساسی کرده و از بسیاری جهات، معنا و مفهوم جدیدی به ابعاد آن بخشیده است؛ به نظر می‌رسد ابعاد رسانه‌های جدید هر روز دستخوش پیشرفت و تحولی شگرف شده و توانسته بشر را در بالاترین سطح اطلاعات و ارتباطات تعاملی و چند سویه قرار دهد. فضای مجازی و جدیدترین دستاورد آن یعنی شبکه‌های اجتماعی تعاملی، قابلیت‌های منحصر به فردی برای انسان به ارمغان آورده که این خود روابط میان انسان‌ها و جوامع را وارد مرحله تازه‌ای نموده است. فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی با ویژگی‌هایی چون دسترسی دائم، تعاملی بودن، فرا زمانی و فرامکانی، فراگیری و سرعت برای جوامع نقش مهمی در بهبود مدیریت، پاسخگویی و شفافیت، نظارت اجتماعی و بهبود حکمرانی خوب در جوامع ایفا نموده است. فناوری‌های نوین اطلاعاتی می‌تواند از طریق ارتقاء مؤلفه‌های حکمرانی خوب، تقویت طرح‌های اصلاح‌گرا، کاهش بالقوه رفتارهای فاسد، بهبود روابط بین کارکنان دولت و شهروندان، افزایش پاسخگویی مقامات دولتی، امکان پیگیری شهروندان نسبت به فعالیت‌های دولت و همچنین نظارت و کنترل بهتر رفتار کارکنان، فساد اداری را کاهش دهد (شیم و ائوم، ۲۰۰۸: ۲۱).

یکی از شاخص‌های مهم در حکمرانی خوب، مبارزه با فساد به معنای جلوگیری از سوءاستفاده از اختیارات و وظایف رسمی برای رسیدن به نفع اهداف شخصی می‌باشد. فساد، اقدامی تعمدی در راستای منافع شخصی و خصوصی می‌باشد؛ مبارزه با فساد به‌عنوان یکی از اهداف دولت‌ها و سازمان‌ها مطرح شده است. رسانه‌ها و فضای مجازی تأثیرات زیادی بر مبارزه با فساد در جامعه بر عهده دارند؛ از پیشگیری گرفته تا کشف و مبارزه و ارائه راهکارها و پیشنهادات به دولتمردان؛ رسانه‌ها به‌عنوان واسطه میان مردم و حکومت همواره دغدغه مبارزه با فساد را به‌عنوان یکی از اهداف خود برشمرده و بر آن پافشاری می‌کنند. سؤال اساسی که این پژوهش در پی پاسخگویی به آن می‌باشد این‌گونه عنوان شده است: شبکه‌های اجتماعی چه نقشی در مبارزه

با فساد اداری مالی دارند؟ برای تبیین فرضیه از نظریات و دیدگاه‌های کاستلز در کتاب های عصراطلاعات، جامعه شبکه ای و کهکشان اینترنت استفاده شده است.

۲. ادبیات نظری

۲-۱. ارتباطات، رسانه و اینترنت

ارتباطات نقش اساسی در توسعه دارد چون باعث تبادل نظر میان مردم شده، تعامل را تسهیل کرده و انتقال اطلاعات و دانش را ممکن می‌سازد؛ به‌طور سنتی کارکردهای مختلفی به ارتباط نسبت داده شده است؛ تانبرگ^۱ و همکارانش کارکردهای اظهاری، اجتماعی، آگاهی بخشی و نظارت برای ارتباطات ذکر کرده است (ویندال و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۴۸). امروزه فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات به‌عنوان یک پدیده نوظهور و قدرتمند جای خود را در جهان باز کرده و گفته می‌شود کاربردهای این فن‌آوری، کلیه امور بشری را به‌صورت مستقیم و غیرمستقیم تحت تأثیر خود قرار می‌دهد (لالانا، ۱۳۹۴: ۱۱). مک لوهان^۲، عامل اساسی تحولات تاریخی و اجتماعی را نظام‌های ارتباطی و نوع رسانه در انتقال پیام می‌داند. وی معتقد است پیام واقعی، عبارت است از خود وسیله پیام‌رسانی یا رسانه (مک لوهان، ۱۳۷۷: ۵). تافلر نیز معتقد است تحول بنیادین با محوریت فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات نوین سیاست، اقتصاد، توان نظامی و فرهنگ را در برمی‌گیرد و معنای کامل جهانی شدن و یا جامعه اطلاعاتی و شبکه‌ای شدن ارتباطات در همین نهفته است (تافلر، ۱۳۹۵: ۶۲۴). امروزه اینترنت چهره وسایل ارتباط جمعی را دگرگون کرده است. طی صدسال گذشته، پیشرفت تکنولوژی یکی در صدا و تصویر منجر به ضبط برنامه‌های رادیو، تصاویر متحرک و تلویزیون شده است. اینترنت به‌عنوان آخرین زنجیره تغییرات تکنولوژیکی قرار گرفته است (هارپر، ۱۳۹۱: ۵۰). به واسطه این رسانه الکترونیکی، اشخاص می‌توانند با هم ارتباط برقرار نموده، کار کنند، رسانه‌ای هنری بسازند، روزنامه بخوانند، خود را آموزش دهند، بازی کنند، در کنفرانس‌ها شرکت کنند و تبادل نظر نمایند (زیوکو، ۲۰۱۱: ۱۷۱). اینترنت این توانایی را به شهروندان می‌دهد که با مباحث مؤثر در مورد موضوعاتی که نگران آن‌ها هستند ارتباط برقرار کنند. در فضای اینترنت می‌توان هم عمومی بود و هم خصوصی و هم به‌طور هم‌زمان هم می‌توان فرستنده بود و هم گیرنده

1. Thunberg

2. Marshal McLuhan

(رانتانن، ۲۰۰۶: ۱۳۹) و درجات بالاتری از تعامل میان آنان ایجاد می‌کند (اندرسون، ۲۰۰۰: ۸۹۱). اینترنت هیچ‌گاه در حصار مرزهای سنتی ملت‌ها، نژادها یا طبقات خاصی محدود نمی‌گردد چراکه پدیده‌ای جهانی و بین‌المللی و متعلق به همگان است. اینترنت موجب انتقال فوری و جهانی انواع داده‌ها شده و به همین دلیل بنیان پدیده جهانی شدن را تشکیل می‌دهد.

۲-۲. فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی

منظور از فضای مجازی^۱ فرا تر از جغرافیا و فضای غیرواقعی است که مبتنی بر تصویر، کلام یا صوت، مفهوم یا متن و موسیقی می‌باشد و می‌تواند ارتباط یک‌سویه یا دوسویه و هم‌زمان یا غیرهم‌زمان را بین دو طرف که می‌توانند هویت مشخصی داشته باشند و در فواصل نامشخصی از هم قرار دارند، برقرار نمایند (کیزا، ۱۹۹۸: ۱۱). فضای مجازی برای شبکه جهانی، زیربنای تکنولوژیک اطلاعات به هم وابسته به شبکه‌های ارتباطی از راه دور و سیستم‌های پردازش با کامپیوتر استفاده می‌گردد و اشاره به کانال‌های رایانه بنیانی دارد که بر اساس کامپیوترها بنیان‌های بنا نهاده شده و شبکه‌های کامپیوتری و واقعیت مجازی را ارائه می‌دهد (زیوکو، ۲۰۱۱: ۱۷۰). فضای مجازی امروز فراتر از یک رسانه یا فناوری و در حال ساخت همه عرصه‌های فیزیکی زندگی انسانی است، اغلب فعالیت‌های روزمره انسانی با فضای مجازی گره خورده و به فضای زیستن تبدیل شده است، بسیاری از معانی که انسان می‌سازد در بستر این فضا ساخته می‌شوند؛ در این فضا نقش برجسته در تنظیم سبک زندگی انسان دارد (زرودی و برزویی، ۱۳۹۹: ۳۳۰). امروزه مفهوم فضای مجازی به اندازه‌ای بر زندگی واقعی افراد سایه افکنده که تقریباً به موازات جهان واقعی قابل‌بررسی و تأمل است؛ دنیایی عظیم که فرصت‌ها، چالش‌ها، اضطراب‌ها، ترس‌ها، محدودیت‌ها و امکانات زیادی را برای عاملان خود به ارمغان آورده است (رومان، ۲۰۰۲: ۱). می‌توان مهم‌ترین ویژگی‌های آن را این‌گونه بیان نمود: جهانی بودن، بی‌مرز بودن، سرعت، تمرکززدایی، تکه‌تکه بودن، فراگیری، فرازمانی و فرامکانی بودن، چندرسانه‌ای بودن، تعاملی بودن، مجازی بودن و دسترسی دائم (عاملی، ۱۳۹۰: ۲۹-۲۷).

شبکه اجتماعی مجازی را می‌توان به تعبیری امتداد و ادامه شبکه اجتماعی واقعی دانست که توسط فناوری‌های نوین ارتباطی و اطلاعاتی در فضای مجازی و بسط داده شده و دارای گستردگی و تغییرات شکلی و ساختاری شده است. شبکه اجتماعی مجازی یک برنامه کاربردی

1. Cyberspace

آنلاین و محصول وب ۲ (وب تعاملی) است که علاوه بر سه ویژگی ساختاری، تولید مبادله و عرضه وب ۱، دارای ویژگی تعاملی و کنشگری فعالانه کاربر بر اساس وب ۲ است (خانیک و خجیر، ۱۳۹۸: ۳۸-۳۹). فناوری های وب ۲ امکان تعامل گسترده میان کاربران اینترنت و تبادل سریع و گسترده اطلاعات میان آن ها را فراهم می آورند. وب ۲ دنیای کندوهای کاربران درون محیط های است و شبکه های اجتماعی مجازی، بخشی از فناوری های وب ۲ هستند که درون آنها، تعاملات کاربران و امکان ایجاد حلقه های دوستی، گروه های رأی دهی، ارتباطات افقی و سفارشی شدن صفحات وب فراهم می شود (ضیایی پرور، ۱۳۹۲: ۱۳۳). شبکه اجتماعی آنلاین، فضایی است که اجتماعات آنلاینی بر اساس منافع مشترک، فعالیت ها، زمینه ها یا دوستی برای افراد ایجاد می کنند. این شبکه ها مبتنی بر وب هستند و به کاربران اجازه پروفایل سازی، آپلود (متن، تصاویر و ویدیو) و ارتباط می دهند (اسچیدر و همکاران، ۲۰۰۹). در شبکه های اجتماعی آنلاین تعاملات و ارتباطات بین عوامل شبکه ای توسط یک پایگاه فنی و زیرساخت اینترنت مورد پشتیبانی قرار می گیرد. در این شبکه ها هدف، علاقه و یا نیاز مشترک می تواند عنصری پیونددهنده باشد که باعث می شود تا عوامل مرتبط حتی بدون حضور فیزیکی احساس کنند که در یک اجتماع و جمع حقیقی قرار گرفته اند (هیدمن و همکاران، ۲۰۱۲).

۲-۳. حکمرانی خوب^۱ و شاخص های آن

حکمرانی خوب را اولین بار در سال ۱۹۸۹ بانک جهانی مطرح کرد. مفهوم حکمرانی خوب در کنار واژگانی چون مردم سالاری، جامعه مدنی، مشارکت مردمی، حقوق بشر، حقوق اجتماعی و توسعه پایدار مطرح می باشد (اومانو، ۲۰۰۱: ۲۶). به موجب حکمرانی خوب، دستیابی به توسعه پایدار در گروهی همکاری همه بخش های جامعه خواهد بود و الگوی حکمرانی خوب کمک شایانی در تحقق این مهم خواهد کرد (کافمن و همکاران، ۲۰۰۷: ۲۹۲). حکمرانی خوب به پاسخگویی سیاسی، شفافیت در بوروکراسی، به کارگیری قدرت مشروع، آزادی تشکل ها و مشارکت، آزادی اطلاعات و مطبوعات، مدیریت مالی دقیق و پاسخگویی در بودجه عمومی، احترام نهادن به قانون، چارچوب قانونی قابل پیش بینی توسط نهادهای قضایی مستقل، احترام به حقوق مردم، قانون گذاری درست و افزایش فرصت های دستیابی به توسعه

جوامع مدنی و همچنین افزایش ظرفیت ها در تمامی سطوح اشاره می کند(هاکیو، ۲۰۱۳: ۳۹۹).

حکمرانی تنها در مورد دستگاه‌ها یا بازیگران نیست، بلکه از آن مهم‌تر در مورد کیفیت حکمرانی است که توسط شاخص‌ها و ابعادی آن را تشریح می‌کند(عبدالطیف، ۲۰۰۳: ۲). از نظر کمیسیون اقتصادی و اجتماعی ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه، شاخص‌های حکمرانی خوب عبارت‌اند از: مشارکت، پاسخ‌گویی، شفافیت، انعطاف‌پذیری، اثربخشی، حاکمیت قانون و کنترل فساد (کمیسیون اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل برای آسیا و اقیانوسیه، ۲۰۰۲). سازمان ملل شاخص‌ها را پاسخ‌گویی، اجماع محوری، قانون مداری، کارایی و اثربخشی، عدالت و برابری، مسئولیت‌پذیری و شفافیت(برنامه عمران ملل متحد، ۱۹۹۵). صندوق بین‌المللی پول شفافیت مالی و پولی، پاسخ‌گویی حکومت و تعریف استانداردهای ثبت و نشر اطلاعات را به‌عنوان ویژگی‌های حکمرانی خوب بیان داشته است(بانک جهانی، ۲۰۰۵). کمیسیون اقتصادی اتحادیه اروپا شاخص‌های حکمرانی خوب را مشارکت، انطباق یا قانون، شفافیت، پاسخ‌گویی، انصاف و کارایی می‌داند (کمیسیون اقتصادی سازمان ملل درباره‌ی اروپا، ۲۰۰۸). تونی بووایرد^۱ و الک لافلر^۲ به مواردی چون مشارکت شهروندان، احترام به حاکمیت، پاسخ‌گویی، رفتاری اخلاقی و صادقانه، تساوی حقوقی، شفافیت، مساوات و برابری(الوانی و علیزاده: ۱۳۸۶: ۷) و هاتر^۳ و شاه^۴ شاخص‌هایی مانند مشارکت شهروندان، دولت‌محوری، توسعه اجتماعی و مدیریت اقتصادی را برای حکمرانی خوب معرفی نموده‌اند(هاتر و شاه، ۲۰۰۰). شش عنصر مشارکت و اجماع، حاکمیت قانون، عدالت و انصاف، شفافیت، کارایی و اثربخشی، پاسخ‌گویی و مسئولیت‌پذیری مهم‌ترین عناصر حکمرانی خوب اند که منافاتی با ارزش‌های اسلامی و نیز با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ندارد و در صورت اجرای درست و موثر می‌توانند تضمین‌کننده سلامت نظام سیاسی و مدیریتی این نظام باشند (مرشدی زاد، ۱۳۹۶: ۳۹).

1. Tony Bovaird
2. Elke Ioffler
3. Huther
4. Shah

جدول شاخص های حکمرانی خوب از دید نهادها و صاحب نظران

نام سازمان / شخص	شاخص های مطرح شده
بانک جهانی	اعتراض و پاسخگویی، ثبات سیاسی و فقدان خشونت، اثربخشی دولت، کیفیت مقررات، حاکمیت قانون، کنترل فساد
صندوق بین المللی پول	شفافیت مالی و پولی، پاسخگویی حکومت و تعریف استانداردهای ثبت و نشر اطلاعات
سازمان ملل	پاسخگویی، اجماع محوری، قانون مداری، کارایی و اثربخشی، عدالت و برابری، مسئولیت پذیری و شفافیت
کمیسیون اقتصادی اتحادیه اروپا	مشارکت، انطباق یا قانون، شفافیت، پاسخگویی، انصاف و کارایی
کمیسیون اقتصادی و اجتماعی ملل متحد برای آسیا و اقیانوسیه	مشارکت، پاسخگویی، شفافیت، انعطاف پذیری، اثربخشی، حاکمیت قانون و کنترل فساد
برنامه توسعه سازمان ملل	مشروعیت و صدای مردم، رهبری، عملکرد، پاسخگویی و عدالت و انصاف
هاتر و شاه	مشارکت شهروندان، دولت محوری، توسعه اجتماعی و مدیریت اقتصادی
کافمن و همکاران	پاسخگویی، ثبات سیاسی و دوری از خشونت، اثربخشی، کیفیت نظم دهنده، تساوی افراد در برابر قانون و کنترل فساد
تونی بووایرد و الک لافلر	مشارکت، احترام به حاکمیت، پاسخگویی، تساوی حقوقی، شفافیت، مساوات و برابری

۲-۴. فساد؛ تعاریف، مضرات و نتایج

فساد طبق تعریفی که در فرهنگ وبستر آمده است عبارت است از: پاداش نامشروع که برای وارد کردن فرد به تخلف از وظیفه، تخصیص داده می شود (سرداری، ۱۳۸۰: ۱۳۴). کولین نای فساد را تخطی یک مقام دولتی از وظایف رسمی برای رسیدن به رفاه شخصی و فردی و از نظر مشتاق خان فساد عبارت است از رفتاری که از اصول رسمی حکومتی حاکم بر عملکردهای یک فرد در جایگاهی دولتی به دلیل انگیزه های شخصی نظیر رفاه، قدرت یا مقام، انحراف پیدا کرده است (آندویگ و فلدشتاید، ۱۳۸۸: ۱۳).

فساد تجلی نوعی از رفتار مقامات دولتی است که در آن به طور نادرست و غیر قانونی با سوء استفاده از قدرت عمومی محمول شده به آنها، خود و نزدیکانشان را غنی می سازند (دانایی فر،

۱۳۹۶: ۷۶). فساد مسیر رشد اقتصادی را با موانع بسیار مواجه می‌سازد و بر توسعه اقتصادی اثر منفی دارد (بلکبورن، ۲۰۱۰: ۷). می‌توان انواع آن را به فساد سیاسی، اداری، مالی و سیاسی تقسیم‌بندی نمود. فساد اداری عبارت است از سوءاستفاده نهادینه‌شده شخصی از منابع عمومی از سوی کارمندان دولتی که موجب افزایش نابرابری‌ها و اختلال در بهره‌وری می‌شود (ترنر و هیوم، ۱۳۷۹: ۲۶). فساد اداری به رفتاری اطلاق می‌شود که ضمن آن فرد به دلیل تحقق منافع شخصی و دستیابی به رفاه بیشتر و یا موقعیت بهتر، خارج از چارچوب رسمی وظایف یک نقش دولتی عمل می‌کند (سرفرازی و دیگران، ۱۳۹۹: ۳۱). فساد مالی هر نوع تصرف غیرقانونی در اموال دولتی و سوءاستفاده از موقعیت و استفاده غیرقانونی از اختیارات و قدرت برای استفاده از امکانات مالی تعریف‌شده است که البته دارای مصادیق بسیاری از جمله اختلاس، رشوه، اخاذی، رانت‌های اقتصادی، برداشت و دخل و تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال، استفاده از امتیازات و بهره برداری‌های مالی و اشکال گوناگون دیگر می‌باشد (دادگر و معصومی نیا، ۱۳۸۳: ۱۶).

۳. پیشینه تحقیق

پُستمن و برانستینگ (۲۰۰۲) معتقدند اینترنت در حال دگرگون کردن کنشگرایی به گونه‌ای ژرف است که تأثیر مستقیمی بر کنش جمعی دارد. اینترنت با انتشار دیدگاه‌ها و اخبار بدیل مردم را بسیج کرده و نوعی تأثیر بسیج‌کنندگی داشته و جایگاهی برای ارتباط، بحث اجتماعی، جماعت‌های فکری و جنبش‌های شکوفا است. بنتیوانا (۲۰۰۶) معتقد است رسانه‌های جدید موجب ایجاد تغییراتی در نظام سنتی ارتباطات شده و به حوزه‌های اقتصادی، حقوقی و فرهنگی و سیاسی نفوذ کرده‌اند. سوونمی و همکاران (۲۰۱۰) به بررسی نقش رسانه در مهار فساد در نیجریه و همچنین مشکلات ناشی از آن می‌پردازند؛ و نتیجه می‌گیرند لایحه آزادی اطلاعات، آموزش روزنامه‌نگاری تحقیقاتی و پاداش خوب می‌تواند در مبارزه با فساد مؤثر باشند. در پژوهش سینگه و کارن (۲۰۱۲) به بررسی چگونگی دستیابی به حکمرانی خوب از طریق فناوری اطلاعات و ارتباطات پرداخته است. از جمله نتایج این پژوهش می‌توان به ایجاد حق دسترسی اطلاعات از طریق فناوری اطلاعات و درنهایت، بهبود شاخص حکمرانی خوب اشاره کرد. لیندیتا کماج (۲۰۱۳) معتقد است ارتباط محکم بین آزادی رسانه‌ها و فساد وجود دارد که از سطح بالای آزادی رسانه‌ها تا سطح پایین فساد صورت می‌گیرد. استاپنهورست (۱۳۹۶) معتقد

است رسانه‌های آزاد، مستقل و سخت‌گیر می‌توانند موجب افزایش آگاهی‌ها درباره فساد و بررسی و گزارش فساد می‌شوند. کوماراجا و سارانگیب (۲۰۱۷) معتقدند رسانه‌های اجتماعی در ارتباط با فساد نقش مکمل را در آزادی مطبوعات ایفا کرده و با توجه به ارتباط آن با فساد، مکمل آزادی مطبوعات هستند. مارتینز و گوادرادو (۲۰۱۷) اعتقاد دارند هنگامی که فشار رسانه‌ها قوی باشد، سطح شفافیت بالاتر است و این خود نشان می‌دهد که رسانه‌ها می‌توانند به‌عنوان ابزاری قدرتمند برای فشار آوردن دولت‌ها به سمت رفتار و عملکرد مسئولانه عمل نمایند.

گیوریان (۱۳۹۱) معتقد است رسانه‌های جمعی با رصد نمودن رفتارهای سازمان‌های دولتی، مدیران و کارکنان آن نقش بسیار مهم و حیاتی را در کنترل فساد اداری ایفا نمایند. حسن‌پور و آقاجانی (۱۳۹۳) به نقش شفاف‌سازی رسانه‌ها در عواملی نظیر کاهش فساد، رشد اقتصادی، فرهنگ‌سازی در جامعه، هویت‌بخش ملی و تأثیر بر افکار عمومی می‌پردازند. عبدالمهدی و جوشقانی (۱۳۹۳) معتقدند توسعه دولت الکترونیک موجب افزایش شفافیت و کاهش فساد در فعالیت‌ها و اقدامات دولت‌ها می‌شود. خسرویاری و فیض‌آبادی (۱۳۹۴) براین باورند فناوری اطلاعات و ارتباطات توانایی بالقوه و مزایای سودمندی در کاهش فساد دارد و می‌تواند با ارتقاء اثربخشی بر نظارت داخلی و مدیریتی رفتارهای فاسد، بهبود پاسخگویی و شفافیت در اطلاعات را ایجاد کند. کرمانیان و حسینی (۱۳۹۵) معتقدند پاسخگویی و شفافیت هر دو پیش‌نیاز فساد اداری هستند و در این راه شفاف‌سازی عملکرد و قوانین و مقررات اداری و مشارکت‌جویی و پاسخگو بودن دولتمردان در مقابل مردم مهم است. بیابانی و ذوقی (۱۳۹۷) معتقدند رسانه‌ها تأثیرات متحول‌کننده‌ای بر نحوه ارتباط افراد با یکدیگر، دولت‌ها و همچنین روش‌هایی داشته‌اند که می‌توانند شفافیت و کاهش فساد را ارتقاء دهند. محمدی و دیگران (۱۳۹۹) معتقدند فناوری اطلاعات و ارتباطات از طریق پاسخگویی و ایجاد شفافیت موجب کاهش فساد اداری می‌شوند.

۴. جامعه شبکه‌ای و حوزه عمومی بعنوان نظریه پایه

مانوئل کاستلز در کتاب «عصر اطلاعات» اثرات شبکه‌های دیجیتالی را بر روی هویت، فرهنگ، قدرت اجتماعی و سیاست را بررسی کرده است؛ او معتقد است تکنولوژی ارتباطات و اطلاعات امکان ظهور جامعه شبکه‌ای را فراهم آورده و افراد که هویت‌های تازه‌ای پیدا می‌کنند،

دائماً دستخوش تغییرات دائمی محیط خود قرار دارند (کاستلز، ۱۳۸۰، ج ۱: ۲۰). او شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطی را عنصر اصلی کنشگری‌های اجتماعی در اواخر سده بیستم دانسته و به بررسی روابط این شبکه‌ها و تغییرات فرهنگی، اجتماعی و سیاسی می‌پردازد. ویژگی‌های اصلی جامعه شبکه‌ای از نظر کاستلز عبارت‌اند از: اقتصاد اطلاعاتی، اقتصاد جهانی، فعالیت‌های اقتصادی شبکه‌ای، تحول در نحوه انجام کار و در ساختار اشتغال، ظهور قطب‌های متقابل، فرهنگ واقعیت مجازی، سیاست بر بال رسانه‌ها و زمان بی‌زمان و فضای جریان‌ها: (کاستلز، ۱۳۸۰، ج ۱: ۱۹-۱۶). به اعتقاد کاستلز با گسترش اینترنت، شکل جدیدی از ارتباطات تعاملی پدید آمده است که با توانمندی ارسال پیام‌ها از افراد متعدد به تعداد بسیاری دیگر، در زمان معین و با امکان‌پذیری بهره‌گیری از ارتباطات نقطه به نقطه، پخش محدود و یا همگانی مشخص می‌شود (کاستلز، ۱۳۹۴: ۱۱۸-۱۱۷). کاستلز ارتباطات الکترونیکی را فرصت برای تقویت مشارکت سیاسی و ارتباط افقی میان شهروندان می‌داند. از دیدگاه او دسترسی مستقیم و هم‌زمان به اطلاعات و ارتباطات مجازی باعث تسهیل انتشار و اصلاح اطلاعات می‌شود و امکاناتی برای تعامل و مباحثه در عرصه‌های خودمختار و الکترونیک عرضه می‌کند که از کنترل رسانه‌ها خارج است (کاستلز، ۱۳۸۰، ج ۲: ۴۱۹). از نظر کاستلز شبکه‌های اجتماعی تبدیل به پایگاه‌هایی برای همه انواع فعالیت‌ها شده‌اند. فعالیت‌هایی شامل بازاریابی، تجارت الکترونیک، آموزش، خلاقیت فرهنگی، توزیع رسانه‌ای و سرگرمی، کاربردهای سلامتی و البته کنش‌گرایی سیاسی-اجتماعی را در برمی‌گیرد (کاستلز، ۱۳۹۴: ۱۹۶). اولویت دادن رسانه‌ها به یک موضوع می‌تواند باعث افزایش برجستگی آن و ایجاد تغییر در نگرش‌ها شود. رسانه‌ها دارای تأثیر مستقیم تعیین‌دستور کار و یا تأثیر غیرمستقیم شکل‌دهی به افکار عمومی باشد. رسانه‌ها در فرایند افزایش آگاهی‌ها نقش اساسی دارند؛ اینترنت به شکل نامتعارفی باعث ارتقای قابلیت کمپین‌سازی گروه‌های طرفدار محیط‌زیست شد و بر میزان همکاری‌ها بین‌المللی افزود (کاستلز، ۱۳۹۳: ۵۹۴-۵۷۸). به نظر کاستلز در جامعه شبکه‌ای، حوزه عمومی بر مبنای شبکه‌های ارتباط رسانه‌ای سازمان می‌یابد که در عصر دیجیتال این شبکه‌های ارتباط رسانه‌ای هم شامل انواع گوناگون رسانه‌های توده‌ای و هم اینترنت و شبکه‌های ارتباط بی‌سیم (موبایل) می‌شود (کاستلز، ۲۰۰۸: ۷۸).

۵. روش‌شناسی پژوهش

در این بخش به روش مطالعه، ابزارهای پژوهش، جامعه آماری و نیز حجم نمونه و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرداخته شده است. در این پژوهش شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان متغیر مستقل و شاخص فساد اداری مالی به‌عنوان متغیر وابسته بیان می‌شود. جامعه آماری این تحقیق را دانشجویان دانشگاه آزاد واحد علوم و تحقیقات تهران تشکیل می‌دهد. واحد تحلیل در این تحقیق فرد است. در این پژوهش با کمک فرمول کوکران حجم نمونه برآورد می‌شود. جامعه آماری شامل ۴۴۵۰۰ نفر از دانشجویان این دانشگاه که در مقاطع مختلف مشغول به تحصیل می‌باشند؛ حجم نمونه برابر با ۳۸۹ نفر است. در این تحقیق برای اینکه نمونه آماری را تعمیم به جامعه آماری دهیم از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده می‌شود. انتخاب دانشجویان به این دلیل بوده که به نظر می‌رسد قشری پیشرو و اثرگذار بر تحولات اجتماعی سیاسی جامعه بوده و اطلاع از دیدگاه آنان قابلیت تعمیم و الگو شدن برای جامعه را در پی خواهد داشت.

ابزار گردآوری اطلاعات این تحقیق پرسشنامه محقق ساخته می‌باشد که تا حدودی از تحقیقات پیشین نیز استفاده شده است و تعداد ۵ سؤال عمومی و کلی و تعداد ۱۵ سؤال بسته در قالب طیف لیکرت می‌باشد. پرسشنامه این تحقیق شامل گویه‌هایی و نیز اطلاعات جمعیت شناختی پاسخگویان می‌باشد. پرسشنامه‌ها به‌صورت تصادفی در بین دانشکده‌های مختلف توزیع شد. اعتبار و قابلیت اعتماد پرسشنامه پس از پیش‌آزمون صورت گرفت. برای سنجش اعتبار پرسشنامه، از اعتبار صوری استفاده شده است و به همین منظور پرسشنامه را برای آزمون، برای اساتیدی که در این زمینه تحقیق، صاحب‌نظر بوده‌اند، فرستاده شده است و بعد از تغییرات لازم برای گرفتن ضریب پایایی پرسشنامه در نمونه محدود^۱ به تعداد ۳۰ پرسشنامه در جامعه آماری پخش شده است و برای ارزیابی پایایی سنج‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ضمن اینکه بعد از استخراج نتایج آزمون مقدماتی پرسشنامه برخی گویه‌ها مورد اصلاح و یا حذف یا اضافه قرار گرفته است. مقادیر شاخص آلفای کرونباخ در جدول زیر بدین شرح می‌باشد.

جدول ضریب آلفای کرونباخ

گویه ها	شبکه های اجتماعی	فساد ادراک مالی
ضریب آلفای کرونباخ	٪۷۴	٪۹۰

تجزیه و تحلیل اطلاعات پس از گردآوری پرسشنامه و کدگذاری و استخراج آن ها توسط رایانه با نرم افزار SPSS۲۴ بر اساس فرضیه موجود صورت گرفته، خروجی ها به دو شکل توصیفی و استنباطی مورد بررسی قرار می گیرد. در بخش توصیفی فراوانی و درصدها ارائه می شود؛ اما در سطح استنباطی که کار عمده پژوهش در آنجا انجام می گیرد تعیین رابطه بین دو متغیر با استفاده از جداول دوبعدی استفاده می شود و برای رابطه معناداری آن ها، برای متغیرهای که در سطح سنجش فاصله ای بوده اند و داده های متغیر وابسته نرمال بوده است از آزمون همبستگی پیرسون استفاده می شود.

۶. یافته ها

۶-۱. یافته های توصیفی

وضعیت پاسخگویان از نظر جنسیت: با توجه نتایج پژوهش؛ ۳۴٪ پاسخگویان زن و ۶۶٪ مرد بوده اند.

وضعیت پاسخگویان از نظر سن: با توجه یافته های پژوهش؛ بیشتر پاسخگویان در گروه های سنی ۲۶ تا ۲۹ سال و ۳۰ تا ۳۳ سال هستند؛ تعداد ۱۵٪ از پاسخگویان مابین ۱۸ تا ۲۱ سال، تعداد ۱۹٪ از پاسخگویان بین ۲۲ تا ۲۵ سال، تعداد ۲۲٪ از پاسخگویان بین ۲۶ تا ۲۹ سال، تعداد ۲۱٪ از پاسخگویان بین ۳۰ تا ۳۳ سال، تعداد ۱۴٪ از پاسخگویان بین ۳۴ تا ۳۷ سال و ۸٪ هم بیشتر از ۳۷ سال سن داشته اند.

وضعیت پاسخگویان از نظر تأهل: با توجه یافته های پژوهش؛ ۷۱٪ پاسخگویان مجرد و ۲۹٪ متأهل بوده اند.

وضعیت پاسخگویان از نظر رشته تحصیلی: با توجه به جدول و نمودار بالا؛ بیشتر پاسخگویان از گروه علوم انسانی و فنی- مهندسی بوده اند. تعداد ۳۴,۳٪ از پاسخگویان دانشجوی رشته های علوم انسانی، تعداد ۲۸,۵٪ دانشجویان رشته های فنی- مهندسی، تعداد

۱۴٪ دانشجویان رشته های علوم پایه، تعداد ۷,۲٪ از پاسخگویان دانشجویان رشته پزشکی، تعداد ۱۰,۵٪ از پاسخگویان دانشجویان رشته های کشاورزی و در نهایت حدود ۲,۳٪ هم دانشجویان رشته های هنر بوده اند.

وضعیت پاسخگویان از نظر مقطع تحصیلی: با توجه به جدول و نمودار بالا، بیشتر پاسخگویان از در مقطع ارشد در حال تحصیل بوده اند. از این میان تعداد ۲۶,۷٪ از پاسخگویان دانشجوی مقطع دکتری، تعداد ۴۹٪ در مقطع کارشناسی ارشد و تعداد ۲۴٪ از پاسخگویان دانشجوی در مقطع کارشناسی تحصیل نموده اند.

وضعیت پاسخگویان از نظر اشتغال: با توجه به نتایج پژوهش؛ ۶۱٪ پاسخگویان شاغل و ۳۹٪ غیر شاغل بوده اند.

وضعیت پاسخگویان از نظر نوع شغل: با توجه یافته های پژوهش؛ ۳۹٪ پاسخگویان غیر شاغل، ۲۲٪ شغل دولتی و ۳۹٪ شغل غیردولتی داشته اند.

در ادامه این بخش تعداد ۵ سؤال کلی در خصوص استفاده پاسخگویان از شبکه های اجتماعی انجام شد که جدول و یافته های آن به شرح زیر ارائه می شود.

۲-۶. یافته های استنباطی

در ادامه سؤالاتی از پاسخگویان در خصوص تاثیر شبکه های اجتماعی بر شاخص شفافیت مطرح شد که نتایج این گونه بیان می شود:

۱. به نظر شما آیا به واسطه شبکه های اجتماعی میزان دسترسی افراد به اطلاعات آسان تر شده است؟ طبق نتایج نظرسنجی ۵۶٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۳۹٪ گزینه زیاد، ۴٪ گزینه تا حدودی و ۱٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده اند.

۲. به نظر شما آیا به واسطه شبکه های اجتماعی میزان دسترسی افراد به اطلاعات سریع تر شده است؟ طبق نتایج نظرسنجی ۷۸٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۱۹٪ گزینه زیاد و ۳٪ گزینه تا حدودی را اعلام کرده اند.

۳. آیا به واسطه شبکه های اجتماعی میزان دسترسی افراد به اطلاعات بیشتر شده است؟ طبق نتایج نظرسنجی ۵۵٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۳۳٪ گزینه زیاد و ۱۲٪ گزینه تا حدودی را اعلام کرده اند.

۴. به نظر شما به واسطه شبکه‌های اجتماعی جریان نقادی در کشور آسان‌تر و بهتر شده است؟ طبق نتایج نظرسنجی ۲۶٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۴۸٪ گزینه زیاد، ۲۳٪ گزینه تا حدودی، ۴٪ گزینه کم و ۱٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند.

۵. به نظر شما چه اندازه گفت و گوهای افراد در شبکه‌های اجتماعی بر افکار عمومی اثرگذار است؟ طبق نتایج نظرسنجی ۳۰٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۴۸٪ گزینه زیاد، ۱۹٪ گزینه تا حدودی، ۴٪ گزینه کم را اعلام کرده‌اند.

۶. به چه میزان شبکه‌های اجتماعی توانسته‌اند به‌عنوان مهم‌ترین بخش افکار عمومی تبدیل شوند؟ طبق نتایج نظرسنجی ۳۷٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۴۱٪ گزینه زیاد، ۱۹٪ گزینه تا حدودی و ۳٪ گزینه کم را اعلام کرده‌اند.

۷. تا چه میزان شبکه‌های اجتماعی جریان اطلاعاتی مستقل از دولت را تسهیل و تسریع کرده است؟ طبق نتایج نظرسنجی ۳۴٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۴۴٪ گزینه زیاد، ۱۷٪ گزینه تا حدودی، ۲٪ گزینه کم و ۳٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند و به نظر می‌رسد اکثریت دانشجویان معتقدند که شبکه‌های اجتماعی توانسته جریان اطلاعاتی مستقل از دولت را تسهیل و سرعت بخشیده است.

۸. به نظر شما چه اندازه مردم از طریق شبکه‌های اجتماعی، آگاهی‌شان از فساد و مصادیق آن بیشتر شده است؟ طبق نتایج نظرسنجی ۴۱٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۳۷٪ گزینه زیاد، ۱۹٪ گزینه تا حدودی، ۳٪ گزینه کم و ۱٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند.

۹. به نظر شما چه اندازه به‌واسطه شبکه‌های اجتماعی، امکان تشکیل اجتماعات و گروه‌های هم‌عقیده فراهم شده است؟ طبق نتایج نظرسنجی ۴۲٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۳۴٪ گزینه زیاد، ۱۷٪ گزینه تا حدودی، ۴٪ گزینه کم و ۲٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند.

۱۰. به نظر شما به چه میزان شبکه‌های اجتماعی در ایجاد و گسترش کمپین‌های اجتماعی-صنفی و سیاسی تأثیرگذارند؟ طبق نتایج نظرسنجی ۲۱٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۴۷٪ گزینه زیاد، ۲۲٪ گزینه تا حدودی، ۸٪ گزینه کم و ۲٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند.

۱۱. به نظر شما آیا شبکه‌های اجتماعی با برجسته کردن نواقص و معایب می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای مبارزه با فساد در جامعه باشد؟ طبق نتایج نظرسنجی ۳۳٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۳۵٪ گزینه زیاد، ۲۲٪ گزینه تا حدودی، ۸٪ گزینه کم و ۳٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند.

۱۲. به نظر شما چه اندازه شبکه‌های اجتماعی می‌توانند تخلفات و فسادهای اداری- مالی را افشاء و آشکار کنند؟ طبق نتایج نظرسنجی ۴۱٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۳۸٪ گزینه زیاد، ۱۴٪ گزینه تا حدودی، ۵٪ گزینه کم و ۳٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند.

۱۳. به چه میزان شبکه‌های اجتماعی به راه‌اندازی و انجام کمپین و اجتماعات در راستای مقابله با فساد مؤثر خواهد بود؟ طبق نتایج نظرسنجی ۲۰٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۳۷٪ گزینه زیاد، ۳۱٪ گزینه تا حدودی، ۹٪ گزینه کم و ۳٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند.

۱۴. به نظر شما چه اندازه شبکه‌های اجتماعی موجب پاسخگویی حاکمان و دولتمردان و در نتیجه کاهش فساد خواهد شد؟ طبق نتایج نظرسنجی ۲۶٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۲۷٪ گزینه زیاد، ۲۵٪ گزینه تا حدودی، ۱۳٪ گزینه کم و ۹٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند.

۱۵. تا چه میزان شبکه‌های اجتماعی موجب شفافیت تصمیمات و عملکرد مسئولان و در نتیجه کاهش فساد خواهد شد؟ طبق نتایج نظرسنجی ۲۴٪ پاسخگویان گزینه خیلی زیاد، ۳۲٪ گزینه زیاد، ۲۲٪ گزینه تا حدودی، ۱۲٪ گزینه کم و ۱۰٪ گزینه خیلی کم را اعلام کرده‌اند.

در ادامه این بخش و با بهره‌گیری از نرم‌افزار SPSS که در تجزیه و تحلیل داده‌ها انجام شد فرضیه پژوهش مورد آزمون قرار گرفت؛ فرضیه تحقیق اینگونه بیان شده بود «گسترش شبکه های اجتماعی موجب پیشگیری و مبارزه با فساد اداری مالی می‌شود».

۷. آزمون بررسی نرمال بودن متغیرها

جهت ارزیابی نرمال بودن متغیرها از آزمون آماره کولموگروف اسمیرنوف استفاده شد. فرض صفر H_0 در این آزمون، نرمال بودن متغیرهاست. از اینرو اگر فرض صفر در سطح ۰/۰۵ رد نشود و بیشتر از این مقدار باشد، نتیجه می‌شود که داده‌های مربوط به متغیر آزمون دارای توزیع نرمال است و فرض H_0 پذیرفته می‌شود. (ادعای ما: شبکه‌ها با مبارزه فساد رابطه معنا دار است) اهمیت سنجش نرمال بودن داده‌ها در انتخاب آزمون پارامتری یا ناپارامتری است. اگر توزیع نرمال بود می‌بایست از آزمون‌های پارامتری استفاده نمود. در غیر اینصورت از آزمون‌های ناپارامتری باید استفاده کرد.

در جدول زیر بحث نرمال بودن متغیرها بررسی شده است:

متغیر	نرمال بودن	
	آماره کولمگروف اسمیرنف	Asymp Sig. (2_tailed)
۰/۰۶۷	شبکه های اجتماعی	۰/۳۰۳
۰/۰۸۷	فساد اداری مالی	۰/۲۵۱

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، پایایی پرسشنامه مرتبط با متغیرهای تحقیق در حد قابل قبول است. به علاوه، فرض نرمال بودن اطلاعات کلیه متغیرها تأیید گردیده و لذا می‌توان از آزمون‌های پارامتریک برای آزمون فرضیات استفاده نمود.

متغیر	سطح معناداری	۱	۲	۳	۴
شبکه‌های اجتماعی	همبستگی پیرسون	۱			
	سطح معناداری تعداد	۳۸۹			
فساد اداری مالی	همبستگی پیرسون	۰/۲۶۸	۰/۴۴۰	۰/۴۲۴	۱
	سطح معناداری تعداد	۰/۲۱۶ ۳۸۹	۰/۰۳۶ ۳۸۹	۰/۰۴۴ ۳۸۹	۳۸۹

با توجه به سؤالات فرعی و جدول فوق نتیجه می‌شود فضای مجازی رابطه مثبت و معناداری بر مؤلفه مبارزه با فساد وجود دارد. سپس با توجه به نرمال بودن داده‌ها از آزمون تی تک نمونه‌ای برای سنجش برابری یک گروه داده با یک مقداری مورد آزمون قرار می‌دهیم:

عامل	تعداد	میانگین	درجه آزادی	آزمون تی	سطح معناداری
شبکه‌های اجتماعی	۳۸۹	۳/۴۳	۳۸۸	۱۳/۷۳	۰/۰۶۲
فساد اداری مالی	۳۸۹	۳/۲۳	۳۸۸	۱۰/۸۷	۰/۰۷۷

با توجه به جدول فوق و توضیحات مربوطه در مورد فرضیه H0 نتیجه می شود در جدول One-Sample Test چون مقدار سطح معناداری ما بزرگتر از ۰,۰۵ است، فرض H0 را می پذیریم. یعنی: فراگیر شدن فضای مجازی و شبکه های اجتماعی موجب پیشگیری و مبارزه با فساد اداری مالی در ایران می شود.

نتیجه گیری

دانش و اطلاعات به عنوان پیش شرط اصلی برای مبارزه با فساد مهم می باشد؛ سیاست های مبارزه با فساد زمانی نتیجه می دهد که دانش و اطلاعات با رهبری و اقدام جمعی همراه و در این استراتژی اهمیت اطلاعات و دخالت جامعه مدنی از جمله رسانه ها، نقشی اساسی و محوری دارد. گفته می شود که اطلاع رسانی دشمن درجه یک فساد است و می توان گفت افزایش آگاهی عمومی، رکن اکثر راهبردهای مبارزه با فساد است (لانگست و دیگران، ۱۳۸۷: ۲۹). فضای مجازی با دامن زدن به بحث گفت و گو حول موضوعات مختلف در سرعت بخشیدن به حرکت گفت و گو کمک می کند و هم زمان با بالا رفتن سرعت افقی در جامعه، بحث و گفت و گو عمومی در جهت عمق نیز حرکت می کند. به نظر می رسد شبکه های اجتماعی به عنوان مهم ترین رسانه در عصر حاضر نقش مهمی در تنویر و شکل دهی افکار عمومی دارند. این ابزارها با انعکاس اطلاعات و اخبار گوناگون در خصوص فساد می توانند گام بزرگی در برجسته سازی این پدیده شوم برداشته و می تواند توجهات مردم و مسئولان را متوجه مسائل فساد انگیز نموده و آن را به اولویت افکار عمومی تبدیل و سیاستمداران را برای بازنگری تصمیمات و اقدامات اشتباه موجود تحت فشار و بازنگری قرار دهند.

شبکه های اجتماعی می تواند با ایجاد «فضای عمومی» برای شهروندان به شهروندان کمک نموده تا در آن تجربیات یا شکایات خود از مصادیق گوناگون فساد را منعکس کرده و فرصت اظهار نظر برای نظرات گوناگون و متنوع را فراهم کند و با انتشار این دیدگاه ها می توان راهکارهای برای پیشگیری و مبارزه با فساد ارائه نمایند. شبکه های اجتماعی می توانند با بررسی عملکرد نهادهای دولتی، جلب توجه مسئولان و پیگیری و ردیابی رویدادهای خاص برای پرده برداری از اقدامات خلاف قانون و تخلف ها، نقش خود را در مقابله با فساد ایفا می کنند. می توان گفت که افشاگری اطلاعات توسط منابع محرمانه یک امر لازم برای توانایی رسانه ها به

افشای فساد علامت‌دهی و حساس سازی است (بانيسار، ۲۰۰۷: ۸). شبکه‌های اجتماعی این فرصت را فراهم می‌کنند تا هر شهروند تجربه خود از فساد را منتشر کند و صدای اعتراض را به گوش دیگران و مهم‌تر از آن مسئولان برساند؛ شبکه‌های اجتماعی می‌توانند طرز تفکر مبارزه با فساد را تقویت نموده و خواست سیاسی را برای انجام اصلاحات، تجهیز و بسیج سازند. گزارش‌های تحقیقی خبرنگاران که مصادیق فساد اداری را مورد بررسی قرار دهد، موجب می‌شود تا هوشیاری عمومی بر ضد فساد، نمود بیشتری یافته و فشار بر دولت در جهت انجام اصلاحات افزایش یابد.

در عصر حاضر فضای مجازی با در اختیار قرار دادن منابع فراوان اطلاعاتی، حذف محدودیت زمانی و مکانی، دسترسی سریع‌تر و بهتر به اطلاعات و شفاف و به‌روز بودن اطلاعات می‌تواند کاهنده فساد اداری و با ارتقاء اثربخشی روی کنترل‌های داخلی بهترین شیوه مبارزه با فساد اداری، خروج از فضای تاریک و مبهم شفاف‌سازی و روشن ساختن محیط و ساختار اداری باشد (رلی و سابه‌اول، ۲۰۰۹: ۱۵۲). از طریق فضای مجازی می‌توان کنشگری آنلاین و قدیمی را تسهیل بخشید و با افزودن کمپین‌های ایمیل، دادخواست‌های آنلاین و حتی اعتصاب‌های مجازی در تولد باکس‌های موجود فعالان، جنبش را تقویت کنند و یا حتی می‌تواند اشکال جدیدی از کنشگری و مقاومت را ایجاد کند (هارلو، ۲۰۱۱: ۵). فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه شفافیت نقش‌ها و مسئولیت‌ها این تضمین را می‌دهد که در صورت وقوع، فساد پنهان نمی‌ماند؛ از اینرو این افشاگری‌ها می‌تواند از رشد و گسترش فساد جلوگیری کند (رحیمی و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۷۱).

امروزه فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی به‌عنوان مهم‌ترین بازیگر حوزه عمومی می‌تواند با برجسته‌سازی فساد، اذهان جامعه را به خود جلب و اقدامات مفید و ارزنده‌ای در پیشگیری و کنترل آن به جای گذارد. شبکه‌های اجتماعی زمینه و بستری با ظرفیت‌های منحصربه‌فرد در راستای افشاگری فسادهای اداری مالی به وجود آورده تاجایی که برخی از آن به‌عنوان رکن پنجم دموکراسی یاد می‌کنند. این ابزارهای جدید نقش غیرقابل‌انکاری بر فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد داشته و به‌عنوان پل ارتباطی میان مردم و دولت‌ها مطرح شده که می‌تواند گزارش‌ها و اطلاعاتی در جهت وجود فساد در سطوح مختلف دریافت نموده و آن را به دولتمردان منعکس نماید؛ از طریق شبکه‌های اجتماعی می‌توان اطلاعات و موضوعات مختلفی مبادله کرد که در به چالش کشیدن دولت‌ها و مطالبه جویی از آنان بسیار مفید و مؤثر خواهد بود. شبکه‌های

اجتماعی به عنوان ابزار بسیج عمومی و مطالبه جویی توان افزایش توان و ظرفیت سازمان های مردم نهاد را داشته و می تواند تأثیرات شگرفی بر مبارزه و مهار فساد در ابعاد گوناگون برجای گذارد. ظرفیت و توانایی بالای فضای مجازی و شبکه های اجتماعی و تأثیراتی که بر شاخص های پاسخگویی و شفافیت دارد می تواند ابزار اصلی مبارزه با فساد در جوامع مختلف باشد؛ ارتباط مستقیم و عمیقی میان وجود نظام پاسخگویی و شفافیت با کاهش فساد دارد؛ فضای مجازی می تواند بهترین ابزار برای پاسخگوتر کردن دولتمردان و سازمان ها، افزایش شفافیت امور و تصمیمات، نظارت همه جانبه در جامعه و در نهایت کاهش فساد و افزایش سلامت اداری و مالی می باشد.

با توجه به دیدگاه های کاستلز و یافته های پژوهش، این نتیجه حاصل میشود که امروزه اطلاعات نقش مهمی در فعالیت کنشگران داشته است؛ افراد از طریق شبکه های اجتماعی فرصت مشارکت سیاسی و ارتباطات افقی را پیدا کرده و تعاملات دوسویه و چندسویه شبکه ای ابزاری تأثیرگذار بر موضوعات اجتماعی و پیشگیری و مبارزه با فساد می باشد. در این ارتباطات جدید حوزه عمومی به عنوان عنصر اساسی در سازمان اجتماعی سیاسی برای تبادل اطلاعات و ارائه دیدگاه ها میان دولت، جامعه مدنی و مردم مطرح شده و شهروندان در پی تأثیرگذاری بیشتر بر نهادهای سیاسی جامعه هستند؛ با توجه به این نکته که در حوزه عمومی جدید عناصری چون افکار عمومی، گفت و گو و کنش شکل گرفته و با در نظر داشتن یافته های این پژوهش می توان به این نکته دست یافت که شبکه های اجتماعی توانسته خود را به عنوان جدیدترین و گسترده ترین رسانه مطرح نموده و در واقع حوزه عمومی شبکه ای شکل و تبلوری نوین پیدا کرده است. مقایسه یافته ها و نتایج پژوهش با سوابق پژوهش های مورد اشاره ابتدای تحقیق را می توان به شرح جدول ذیل را می توان اینگونه مورد بررسی قرار داد:

سوابق پژوهش	نتایج	یافته ها و نتایج پژوهش حاضر
استاپنهورست (۱۳۹۶)	نقش رسانه بر آگاهی ها و مبارزه با فساد	تأثیر شبکه های اجتماعی بر آگاهی افراد از فساد و افشاگری و برجسته سازی آن بر افکار عمومی
سوونمی و همکاران (۲۰۱۰)	تأثیر آزادی اطلاعات و رسانه ها بر مبارزه با فساد	
لیندیتا کماج (۲۰۱۳)	نقش آزادی رسانه ها بر کنترل فساد	
کومار جا و سارانگیب (۲۰۱۷)	نقش رسانه های اجتماعی در مبارزه با فساد	
گیوریان (۱۳۹۱)	تأثیر رسانه ها بر سازمان ها و افراد و کنترل فساد اداری	
حسن پور و آقاجانی (۱۳۹۳)	نقش رسانه ها بر افکار عمومی و مبارزه با فساد	
خسرویاری و فیض آبادی (۱۳۹۴)	نقش نظارتی رسانه ها بر افراد و سازمانها و کاهش فساد	
مارتینز و گوادرادو (۲۰۱۷)	نقش رسانه ها بر دولتها و ایجاد شفافیت بیشتر	نقش نظارتی شبکه های اجتماعی بر پاسخگویی و شفاف سازی تصمیمات و عملکرد افراد و دولتها و پیشگیری و کنترل فساد
عبداللهی و جوشقانی (۱۳۹۳)	نقش دولت الکترونیک بر افزایش شفافیت و کاهش فساد	
بیابانی و ذوقی (۱۳۹۷)	تأثیرات رسانه بر افراد و دولت ها و افزایش شفافیت و کاهش فساد	
کرمانیان و حسینی (۱۳۹۵)	پاسخگویی و شفافیت پیش نیاز کنترل فساد هستند	
محمدی و دیگران (۱۳۹۹)	نقش فناوری اطلاعات بر پاسخگویی و شفافیت و کاهش فساد	
سینگه و کارن (۲۰۱۲)	نقش اطلاعات بر بهبود شاخص های حکمرانی	
پُستمن و برانستینگ (۲۰۰۲)	نقش اینترنت بر کنش جمعی و قدرت بسیج کنندگی آن	نفوذ شبکه های اجتماعی در میان ایرانیان و تأثیرات آن بر عرصه های گوناگون زندگی
بتیوانا (۲۰۰۶)	نقش رسانه های اجتماعی در حوزه های مختلف جامعه	

با توجه به مزایای فراوان در پیشگیری و مبارزه با فساد اداری مالی بایستی به موانعی که پیش رو وجود دارد که مسأله مبارزه با فساد را تحت الشعاع خود قرار داده، مواردی چون:

- سیاست زدگی عرصه زندگی اجتماعی؛ موجب شده واقعیت‌ها به شکلی دیگر بروز نموده و مسایل و مشکلات بنیادین مورد غفلت قرار گیرد و وابستگی‌ها و علایق سیاسی بتواند بر آن چیره شود و خود یک آسیب بسیار مخرب می‌باشد. به نظر می‌رسد سیاست‌زدگی چالشی اساسی در برقراری ارتباط و کنش آگاهانه و هدفمند میان افراد و جامعه مدنی می‌باشد و در موضوع برخورد با فسادهای اداری و مالی نیز مسأله فساد را تحت‌الشعاع خود قرار می‌دهد.

- پایین بودن سطح سواد رسانه‌ای؛ سواد رسانه ای مجموعه‌ای از مهارت‌های قابل یادگیری می‌باشد که به توانایی دسترسی، تجزیه و تحلیل و ایجاد انواع پیام‌های رسانه‌ای اشاره دارد. سواد رسانه ای موجب می‌شود حقایق نشر و مورد قبول واقع شود و از بروز شایعات و اشاعه اطلاعات پراکنده و نامعتبر پرهیز شود.

- ضعیف بودن زیرساخت‌های فنی ارتباطات و اطلاعات؛ این موضوع خود می‌تواند بر نحوه، میزان و کارایی استفاده کاربران از آن مؤثر بوده و ظرفیت‌های پیش روی استفاده از فضای مجازی در موضوع مبارزه با فساد را تحت‌الشعاع خود قرار دهد.

پیشنهادها و راهکارها

- تلاش در جهت اصلاح ساختار سازمان‌های دولتی، رفع بوروکراسی، فراهم کردن زمینه‌های مشارکت فعال سازمان‌های مدنی در تصمیمات و سیاست‌ها، پرهیز از تبعیض و استانداردهای دوگانه در مبارزه با تخلفات و فساد اداری مالی و ...

- کوچک‌سازی دولت؛ فرصت مشارکت مردم و جامعه مدنی را بیش‌ازپیش فراهم می‌کند که خود موجب تقویت شاخص‌های حکمرانی خوب در ایران می‌شود؛ درعین حال که شفافیت را افزایش می‌دهد، پاسخگویی را مطلوب‌تر نموده و کمک زیادی در پیشگیری و مبارزه با فساد اداری مالی خواهد نمود.

- بسط و گسترش جامعه مدنی در ایران؛ دولت باید از طریق حمایت از تشکل‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد از جامعه مدنی حمایت نموده و در عرصه اطلاع‌رسانی هم با تأمین شرایط لازم، فضای نقد و اطلاع‌رسانی و گفتگو را برای مردم در فضای مجازی فراهم نموده که این خود در نظارت بر سازمان‌ها و دولت‌ها و در نهایت وجود شفافیت و عملکرد بهتر و در نهایت پیشگیری از فساد کمک خواهد نمود.

- حمایت از قانون و محوریت بخشیدن به آن به عنوان میثاق عمومی و ملی؛
- شناسایی و توجه سازمان‌ها و نهادهای مختلف دولتی نسبت به برقراری سازوکار ارتباط دوسویه با مردم و احصاء دیدگاه‌های آنان و ارائه گزارش عملکرد و تصمیمات خود در راستای شفافیت بیشتر و در عین حال پیشگیری از فساد اداری و مالی؛
- آموزش و ارتقای سواد رسانه‌ای جامعه کنونی ایران توسط دولت، نهادهای آموزشی و رسانه‌های گروهی باهدف استفاده بهینه و سودمند از امکانات شبکه‌های اجتماعی و فضای مجازی و هدایت نمودن فعالیت‌های آن؛
- در نظر داشتن ظرفیت‌های مختلف فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی برای طراحی شبکه‌های بومی اطلاع‌رسانی و بازخورد گیری تصمیمات و عملکردها؛
- رفع موانع اطلاع‌رسانی صحیح و مقابله با ابهام به اطلاع‌رسانی برای مقابله با شایعه‌سازی در فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی؛
- تقویت زیرساخت‌های فنی و ارتباطی اینترنت و فضای مجازی در سازمان‌ها و ادارات مختلف؛
- با توجه مطالعه و بررسی پژوهش‌های خارجی و داخلی و یافته‌های پژوهش حاضر، به نظر می‌رسد محققان و علاقه‌مندان مطالعات فضای مجازی و حکمرانی می‌توانند نسبت به انجام تحقیقات میدانی جامع‌تر و نسبت به شناسایی، استخراج و ارائه نتایج و دستاوردهای رسانه‌های جدید بر شاخص‌های حکمرانی خوب مبادرت نمایند.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آندویگ، ینس کریستوفر؛ فلدشتاد، اود هلیه (۱۳۸۸)، **فساد اقتصادی در جهان (مروری بر تحقیقات معاصر)**، تهران: نشر تدبیر اقتصاد.
- استاپنهورست، ریک (۱۳۹۶)، «نقش رسانه‌ها در مقابله با فساد»، ترجمه علی کرمی، فرامرز تمجید، بهزاد محمودی، **فصلنامه دانش ارزیابی**، پیاپی ۳۳، پاییز، صص ۱۴۵-۱۳۱.
- الوانی، مهدی و علیزاده ثانی، محسن (۱۳۸۶)، «تحلیلی بر کیفیت حکمرانی خوب در ایران»، **فصلنامه مطالعات مدیریت**، دوره ۱۴، شماره ۵۳، صص ۲۴-۱.
- بیابانی، غلامحسین و ذوقی، بهنام (۱۳۹۷)، «رسانه‌ها ابزاری برای ترویج شفافیت و مقابله با فساد سیاسی و مالی»، **وسایل ارتباط جمعی رسانه**، دوره ۲۹، شماره ۳، پیاپی ۱۱۲، صص ۱۰۴-۸۵.

تافلر، آلوین (۱۳۹۵)، **جابجایی در قدرت؛ دانایی و ثروت در آستانه قرن بیست و یکم**، شهیندخت خوارزمی، تهران: انتشارت علم.

ترنر، مارک و هیوم، دیوید (۱۳۷۹)، **حکومت‌داری مدیریت و توسعه: چگونه دولت کارآمد داشته باشیم**، ترجمه عباس منوریان، تهران: مرکز مدیریت دولتی.

پور ندا، حسن و آقاجانی، حسنعلی (۱۳۹۳)، **نقش شفاف‌سازی رسانه بر حکمرانی خوب**، تهران: اولین کنفرانس اقتصاد و مدیریت کاربردی با رویکرد ملی.

خانیک، هادی و خجیر، یوسف (۱۳۹۸)، «ظرفیت‌ها و چالش‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی برای جامعه مدنی ایران»، **فصلنامه مطالعات رسانه‌های نوین**، سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۳۵-۶۹.

خسرویاری، داریوش و فیض‌آبادی، حسین (۱۳۹۴)، **بررسی رابطه بین فناوری‌های نوین اطلاعاتی بر وضعیت پاسخگویی در دستگاه‌های دولتی**، بندرانزلی: کنفرانس بین‌المللی اقتصاد مدیریت و علوم کشاورزی.

دادگر، حسن و معصومی‌نیا، غلامعلی (۱۳۸۳)، **فساد مالی**، تهران: نشر کانون اندیشه جوان.

دانایی‌فر، حسن (۱۳۹۶)، **چالش‌های مدیریت دولتی در ایران**، تهران: نشر سمت.

رحیمی، حمید؛ نیاورانی، صابر؛ جلالی، محمد و یاوری، اسدالله (۱۳۹۹)، «شاخص‌های شفافیت و مبارزه با فساد و تاثیر سنجه‌ها و موازین بین‌المللی»، **پژوهش‌های اخلاقی**، شماره ۴۲، صص ۲۸۱-۲۶۱.

زرودی، علی و برزویی، محمد رضا (۱۳۹۹)، «تأثیرات و پیامدهای تربیتی فضای مجازی در تحقق تمدن نوین اسلامی»، **دو فصلنامه مطالعات بنیادین تمدن نوین اسلامی**، دوره ۳، شماره ۱، صص ۳۶۹-۳۲۹.

سرداری، احمد (۱۳۸۰)، «رویکردی بر ساختارهای اداری کشورهای در حال توسعه»، **مجموعه مقالات دومین همایش علمی و پژوهشی نظارت و بازرسی در کشور**، تهران: انتشارات دانشکده مدیریت دانشگاه تهران.

سرفرازی، مهرزاد؛ فزونی، مریم و زارع، شکوفه (۱۳۹۹)، «رویکردهای پیشگیری از فساد اداری؛ ضرورتی اساسی در استقرار یک دولت سالم و شفاف»، **فصلنامه چشم‌انداز حسابداری و مدیریت**، دوره ۳، شماره ۳۲، پاییز، صص ۳۳-۱۰.

ضیایی‌پور، حمیدرضا (۱۳۹۲)، «پیشینه‌پیدایش و چشم‌انداز رسانه‌های اجتماعی»، در کتاب **رسانه‌های اجتماعی ابعاد و ظرفیت‌ها**، حسین بصیریان جهرمی، تهران: دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.

- عاملی، سعید رضا (۱۳۹۰)، **رویکرد و فضای به آسیب‌ها، جرائم، قوانین و سیاست‌های فضای مجازی**، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- عبدالهی، علی و توکلی جوشقانی، نازنین (۱۳۹۳)، «بررسی نقش فناوری اطلاعات در شفاف‌سازی و کاهش فساد سازمان‌های دولتی»، **چشم‌انداز مدیریت دولتی**، شماره ۸۱، صص ۸۶-۶۵.
- لانگست، پیتر و دیگران (۱۳۸۷)، **برنامه‌های جهانی مبارزه با فساد**، ترجمه امیرحسین جلالی فراهانی، تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
- لالانا، ج (۱۳۹۴)، **فناوری اطلاعات و ارتباطات برای مدیران ارشد دولتی**، تهران: انتشارات سازمان فناوری اطلاعات ایران.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۹۳)، **قدرت ارتباطات، حسین بصیریان جهرمی**، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و هنر ارتباطات.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۸۰)، **عصر اطلاعات، اقتصاد، جامعه و فرهنگ**، ترجمه عبدالاحد علیقلیان و افشین خاکباز، ۳ جلد، تهران: نشر طرح نو.
- کاستلز، مانوئل (۱۳۹۴)، **شبکه‌های خشم و امید؛ جنبش‌های اجتماعی در عصر اینترنت**، ترجمه مجتبی قلی پور، تهران: انتشارات مرکز.
- کرمانیان، رقیه و حسینی صدرآبادی، ایرج (۱۳۹۵)، **شفافیت و پاسخگویی پیش نیاز کاهش فساد اداری**، میبد: سومین همایش بسترهای فساد مالی و اداری در نظام حقوقی ایران با رویکرد اصلاح و توسعه نظام حقوقی.
- گیوریان، حسن (۱۳۹۱)، «نقش رسانه‌های جمعی در کنترل فساد اداری»، **فصلنامه مطالعات رسانه ای**، سال ۷، شماره ۱۷، صص ۱۴۰-۱۳۳.
- محمدی، فرشته؛ کریمی، جواد و عباسی، همایون (۱۳۹۹)، «تبیین الگوی کاهش فساد اداری از طریق فناوری اطلاعات و ارتباطات، شفافیت و سلامت سازمانی»، **جامعه‌شناسی و مدیریت سبک زندگی**، سال ۵، شماره ۱۴، صص ۳۷۹-۳۴۲.
- مرشدی زاد، علی (۱۳۹۶)، «حکمرانی خوب و حکمرانی مطلوب در تمدن نوین اسلامی»، **دو فصلنامه آینده پژوهی ایران**، سال دوم، شماره سوم، پاییز و زمستان، صص ۱۴۰-۱۲۵.
- مک لوهان، مارشان (۱۳۷۷)، **برای درک رسانه‌ها**، ترجمه سعید آذری، تهران: مرکز تحقیقات صداوسیما.
- ویندال، سون و اولسون، جین (۱۳۹۷)، **کاربرد نظریه‌های ارتباطات**، ترجمه علیرضا دهقان، تهران: نشر جامعه‌شناسان.

هارپر، کریستوفر (۱۳۹۱)، رسانه‌های نوین، ترجمه علی اصغر کیا، تهران: نشر علم.

ب) منابع انگلیسی

- Andersson, Malle (2000), **The Situated Politics of Recognition: Ethnic Minority Youth and Identity Work**, University of London, New Cross, London.
- Abdellatif, A.M (2003), **Good Governance and It's Relationship to Democracy and Economic Development**. Global Forum III Fighting Corruption and Safeguarding Integrity Seoul 20-31 May.
- Banisar, D (2007), **Silencing Sources: An International Survey of Protections and Threats to Journalists Sources**, Privacy International Global Survey Series, 8 November.
- Bentivegna, Sara (2006), "Rethinking Politics in the World of ICTS", **European Journal of Communication**, , Vol.21(3), p.331-343.
- Blackburn, K, Gonzalo, F, & Forgues, P (2010), "Financial Liberalization, Bureaucratic Corruption and Economic Development", **International Money and Finance**, 29, 1321-1339.
- Camaj, Lindita (2013), "The Media's Role in Fighting Corruption", **The International Journal of Press/Politics**, 18(1):21-42 .
- Castells, Manuel (2008), "The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance", **The Annals of the American Academy of Political Science**, No. 616.
- IMF (2005). **The IMF's Approach to promoting Good Governance and Combating Corruption A Guide**, available at: www.Ifim.org.
- Harlow, summer (2011), "Social Media and Social Movement: Facebook and an online Guatemalan Justice Movement that Moved Offline", **New media and Society**, vol 14, do 2.
- Heidemann, Julia & et al. (2012), "Online Social Networks: A Survey of a Global Phenomenon", **Computer Networks Volume**, 56, Issue 18, 17 December.

- Huther.J and Shah, A. (2000), **Applying a Simple Measure of Good Governance to The Debate on Fiscal Decentralization**, Available at: www.econ.worldbank.org.
- Huque, A.S. (2013), "Can Public Management Contribute to Governance in Developing Countries? Evidence from Hong Kong", **Public Organization Review**, 13, 397-409.
- Kaufman, D, Kraay, A. Mastruzzi, M. (2007), **Governance Matters VI: Aggregate and Individual Governance Indicata 1996-2006**, The World Bank.
- Kumar Jha, Chandan. Sudipta Sarangi (2017), "Social Media, Internet and Corruption", **SSRN Electronic Journal**, at: <https://www.Researchgate.Net/publication/315805328>.
- Kizza, Joseph Migga. (1998), **Ethical and Social Issues in the Information Age**, New York: Springer- Verlag. Applied Developmental Psychology, Vol. 30.
- Martinez, Jennifer& Beatriz Cuadrado (2017),"The Role of Media Pressure in Promoting Transparency of Local Governments",**Transylvanian Review of Administrative Sciences**, No. 51, E/2017.
- Postmes, Tom and Brunsting, Suzanne (2002), "Collective Action in the Age of the Internet: Mass Communication and Online Mobilization", **Social Science Computer Review**, Vol. 20 No. 3. Fall.
- Rantanen, T. (2006), **The Media Globalization**, London: Thousand Oaks.
- Relly JE, Sabharwal M. (2009), "Perceptions of Transparency of Government Policymaking: a Cross-national Study", **Government Information Quarterly**, 26(1): 148-157.
- Shim, D.C, and Eom, T.H. (2008), "E-government and Anti-corruption: Empirical Analysis of International Data", **International Journal of Public Administration** 31(3).
- Singh Sh. & Karn B. (2012), "Right to Information Act; A Tool for Good Governance through ICT", **Journal of Information, Communication and Ethics in Society**, 10(4).
- Sowunmi, Fatai Abiola (2010), "The Role of Media in Curbing Corruption in Nigeria", **Research Journal of Information Technology** 2 (1): 7-23.

Umao, Okot, R.WO. (2001), **Electronic Government: Re inventing Good Governance**, Commonwealth Secretariat, London.

Undp (1995), **Good Governance and Sustainable Human Development**, available. at: <http://www.mirror.undep.org>.

Unescap (2002), **What is Good Goernance?** Available at: <http://www.unedcup.org>.

Unece, (2008), **Guidebook on Promoting Good Governance in Public - Private Partnerships**, United Nations Economic Commission for Europe, New York and Geneva.

World Bank (1997), **World Development Report**, Washington DC.

Zivko, Maja (2011), "Psychological Aspects of Cyberspace", **Department of Information Sciences**, Vol. (3): 99-108.